

Objektiin liittyvä olosijamäärite

Substantiivin määritteenä olevat paikallissijailmaukset on attribuutisuhteista käydyssä keskustelussa¹ jaettu adverbiaali-attribuutteihin ja muihin paikallissija-attribuutteihin. Edelliset ovat verbaalisubstantiiveihin liittyviä attribuutteja, jotka merkitykseltään ovat lähellä adverbiaaleja, siis itse asiassa »samoja määräyksiä kuin ne adverbiaalit, jotka olisivat verbaalisubstantiivien kantaverbin määräyksiä» (Kaarlo Nieminen, Vir. 1937 s. 273). Muut paikallissija-attribuutit, ts. ne, joiden pääsanana ei ole verbaalinomini, eivät ole käypiä korrektissa suomen kielessä (esim. Lauri Hakulinen, Vir. 1954 s. 90; E. A. Saarimaa, Kielenopas⁵ s. 165—). Eeva Lindén on kuitenkin sitä mieltä, ettei attribuutin käyttöä ole aihetta rajoittaa verbaalisubstantiiveihin (Vir. 1954 s. 293). Lindén päätyy artikkelissaan siihen käsitykseen, ettei paikallissija-attribuutisuhteen syntyminen edellytä nimenomaan deverbaalisubstantiivia (s. 292), kuten Hakulinen olettaa (s. 90). Attribuutisuhteen yhtenä lähtökohtana ovat Lindénin mukaan olleet tapaukset, joissa paikallissijamäärite on voitu käsittää verbin ja subjektin yhteiseksi määritteeksi (kuten elatiivi lauseessa *Osa väestä hukkuu*).

Valtaosassa Lindénin attribuutiesimerkkejä paikallissija-attribuutti liittyy lauseen subjektiin. Seuraavassa tarkastellaan objektiin liittyviä paikallissijamääritteitä. Aineistona ovat lauseet, joissa predikaattina on verbum sentiendi (S-verbi) *havaita*, *huomata*, *nähdä*, *todeta* jne.

Aarni Penttilän kieliopin terminologian mukaan näkemistä tai näkymistä, kuulemistä tai kuulumista taikka puhumista ilmaiseviin verbeihin liittyvät erosijamääritteet ovat kaksipaikkaisia: erosija ilmoittaa aistimusta aiheuttavien valonsäteiden tai ääniaaltojen lähtöpaikan (*Aurinko pilkkisti pilvien raosta*, *Kuulin ääniä naapurihuoneesta*) sekä lisäksi sen, että katsoja ja nähtävä, äänilähde ja kuulija ovat eri paikoissa (s. 379). Viimeksi mainittua seikkaa eivät ilmaise näiden verbien yhteydessä esiintyvät olosijamääritteet, joita Penttilä nimittääkin tämän vuoksi yksipaikkaisiksi.²

Penttilän määritelmien valossa tuntuvat pulmallisilta seuraavantyyppiset S-verbiin ja sen objektiin liittyvät olosijamääritteet: *Hän huomasi erään pullon pohjassa tilkkasen* (PH V s. 126);³ *Äiti oli nähnyt hänessä ainoan näkyväisen siteen omaan kaksija-koiseen elämäänsä* (PH VI s. 308); »*Oletko nähnyt hänen seinäkaappinsa kannessa, sisäpuo-*

¹ Kaarlo Nieminen, Huomioita suomen kielen sanaluokista, Vir. 1937 s. 269—; Eeva Lindén, *Pukeutunut vai pukeissa?* Vir. 1954 s. 83—87; Lauri Hakulinen, Lokaalirakenneattribuutista, Vir. 1954 s. 88—89; Eeva Lindén, Paikallissija-attribuutista, Vir. 1954 s. 288—293.

² Penttilän esitys pohjautuu pääosiltaan E. A. Tunkelon artikkeliin Eräistä tulo- ja erosijan merkitystehtävistä, Vir. 1931 s. 205—, erit. s. 223—224.

³ PH = Pentti Haanpään teokset

lisessa lokerossa Pyhän Äidin kuvan?» (AL IV s. 52)⁴; *Em mää hevoses mittääv vikkaa havatte* (SS, Nak, V. Grönroos 1931)⁵; *ühleh miäheh vaan sitä havattiin* (HKyr, Ilmari Kohtamäki 1935).

Penttilän mukaan vain erosija S-verbin yhteydessä ilmaisee sen, että katsoja ja nähtävä ovat eri paikoissa. Edellä olevissa lauseissa inessiivimääritteet (*hänessä, pohjassa, kannessa, hevoses, miäheh*) ilmaisevat ensi sijassa objektin tarkoitteen paikan. Samalla käy selvästi ilmi, ettei nähtävä ole samassa paikassa kuin katsoja. Olosija-ilmaus ei näissä tapauksissa ole niin kiistaton verbin määrite kuin normaali paikan adverbiaali. Määräyssuhdetta valaisee seuraava esimerkki: *Herra, milloin me näimme Sinut nälkäisenä tai janoisena tai outona tai alastomana tai sairaana tai vankeudessa, emmekä Sinua palvelleet* (Matt. 25:44). Lauseessa olevat essiivimuodot ovat Setälän jäsennostavan mukaan predikatiivadverbialeja, jotka ilmoittavat »jonkun (subjektin tai objektin) todellista tai ajateltua tilaa (ominaisuutta)» (SKL¹³ s. 30). Essiivimuotoisten ilmausten kanssa rinnasteinen olosijamäärite *vankeudessa* on tietenkin samalla tavoin objektin määrite kuin objektiin liittyvä predikatiivadverbiaali.

Paavo Siron lauseopin mukaan esimerkkilauseen sana *vankeudessa* olisi tavallinen adverbiaali. Siron mukaan adverbiaalinen »kvasipredikaatti viittaa intransitiivisessa lauseessa subjektiin ja transitiivisessa objektiin» (Suomen kielen lauseoppi s. 28; Die finnischen Lokalkasus als Bestimmung des Verbuns s. 63). Tämä sääntö sopii tarkasteltaviin S-verbin määritteisiin, mutta eräissä tapauksissa se tuntuu aukolliselta. Esim. lauseessa *Poika ajatteli asiaa vielä sängyssä* adverbiaalinen kvasipredikaatti (siis inessiivin pääte sanassa *sängyssä*) viittaa paremminkin lauseen subjektiin kuin objektiin. Siron mukaan muutosverbin⁶ yhteydessä esiintyvä olosijamäärite voidaan katsoa lauseenmääritteeksi (Lauseoppi s. 31), mutta kun teonsana *ajatella* ei ilmeisestikään ole muutosverbi, ei sen yhteydessä olevaa olosijamääritettä voi pitää lauseenmääritteenä. Sitä paitsi Siro nimenomaan huomauttaa, että puhdas oloverbi ei ilmeisesti voi saada edes ns. rajamääritettä (Grenzbestimmung), joksi Siro nimittää eräänlaista adverbiaalinen ja lauseenmääritteen välimuotoa (Die finn. Lokalkasus s. 96). Siro toteaa kyllä, että »die Verben des Schauens» muodostavat erikoisryhmän (Die finn. Lokalkasus s. 65), koska niihin voi liittyä erosija, joka transitiivisessa lauseessa viittaa subjektiin (*Talosta nähtiin hänet kyllä*). Kun Siro pitää näitä verbejä oloverbeinä (esim. *havaita*, Die finn. Lokalkasus s. 82), olisi säännön puitteissa selitettävä myös ne tapaukset, joissa S-verbiin liittyy objektiin viittaava erosijamäärite (*Huomasin oravan puusta*, Penttilä, Suomen kielioppi s. 279).

Tarkasteltavien olosijamääritteiden erikoisluonne käy ilmi myös siitä, että ne on vanhemmissa lauseopin tutkimuksissa tulkittu kahdella tapaa. Setälä nimittää tähän ryhmään kuuluvia määritteitä adverbialeiksi (Lauseopillinen tutkimus

⁴ AL = Artturi Leinosen Kootut teokset

⁵ SS = Sanakirjasäätiön arkisto, josta myös muut murre-esimerkit on poimittu

⁶ Siro ei esitä selviä sisältökriteerejä käsitteille »muutosverbi» ja »oloverbi». Useissa tapauksissa näyttää siltä, että ne ovat pelkästään lyhenteitä ilmauksista »verbi, johon liittyy muutos-sija» ja »verbi, johon liittyy olosija». Siro ajattelee kuitenkin toisin, koska hän puhuu muutosverbin ja siihen liittyvän muutossijan välisestä kongruenssista; vrt. Lauseoppi s. 31; Die finn. Lokalkasus s. 119.

Koillis-Satakunnan kansankielestä, Suomi II:16 s. 37). Hän sanoo, että adverbiaali on tullut subjektina tai objektina olevan substantiivin määritteeksi »ellipsin kautta», mikä tarkoittanee sitä, että jos lause ajatellaan täydennetyksi, kyseisestä määritteestä tulee adverbiaali. Samaa ellipsiselitystä Setälä muuten soveltaa myös nominativus ja partitivus absolutus -tapauksiin: »Paikallissija on nähtävästi aikaisemmin kuulunut verbiin, joka sittemmin on pois jäänyt» (s. 38). Setälä ei mainitse esimerkkejä S-verbeistä, mutta seuraava esimerkki tulee lähelle nyt tarkasteltavaa tyyppiä: *En minä muista tolppia siellä Loilan kylällä* (s. 38).

Samalla kannalla kuin Setälä on U. T. Sirelius (Lauseopillinen tutkimus Jääsken ja Kirvun kielimurteesta, Suomi III:10 s. 56). Hän mainitsee mm. esimerkit *Eikä nähneet muuta ku paimpepoja ratkalee pihall huonois vaatteis* ja *Mie näi uusiss vaatteis mei sotamiehii tänä päin*.

Kannisto puolestaan on tarkastellut näitä tapauksia puhtaasti synkroniselta kannalta ja lukenut ne attribuuttien ryhmään (Lauseopillisia havaintoja läntisen Etelä-Hämeen kielimurteesta, Suomi III:20 s. 47). Kanniston mukaan »attribuutiivina käytetään substantiivia (paitsi genetiivissä, joka on yleistä) koko usein paikallissijoissa subjektia, harvemmin objektia tai muita lausenjäseniä määräämässä» (s. 46): (Poika) *näki ha-uel lä-hteessä; Se tuli mo-nta ke-rtaa sinnep Pä-rruulin ka:mmariin enkä mi-nä hällä pii-ppua nähny; Ei se sillä e-roo hu-amaakkaj jos se o(n) hy-vää taikka hu-anoo*. Olosijain ja erosijain käyttöä koskevan säännön (s. 129) Kannisto on muotoillut samaan tapaan kuin Penttilä.

Penttilän kieliopissa ei ole selviä esimerkkejä S-verbiin liittyvästä olosijamääritteestä. Inessiivin adnominaalisesta käytöstä hänellä on seuraava esimerkkilause, joka tulee lähelle nyt tarkasteltavaa tyyppiä: *Kolmea on paha katsoa: olkia kengässä, naskalia taskussa, emäntätä ikkunassa* (s. 389). Siro taas luokittaa objektiin liittyvän olosijamääritteen adverbiaaliksi (*Hän näki ruoan pöydällä*, Die finn. Lokalkasus s. 63; — *hän huomasi lumessa saunan seinän vierellä suuren valkean esineen*, Lauseoppi s. 35). Toisaalta Siro katsoo, että lauseessa *Toisen heimon miehet särkiivät toisilta ppydykset erämaissa* inessiivimäärite *erämaissa* on attribuutti (Lauseoppi s. 132). Kuitenkin määrite *erämaissa* liittyy mielestäni verbiin selvästi läheisemmin kuin lauseen *Hän näki ruoan pöydällä* olosijamuoto *pöydällä*, jota Siro pitää adverbiaalina.

Nykysuomen sanakirjassa on useita tarkasteltavan tyyppin lauseita esimerkkeinä: *Asian hoidossa en ole havainnut pienintäkään parannusta; Lääkärit havaitsivat lapsessa riisitaudin oireita; En ole havainnut hänessä mitään, mistä hän ansaitsisi kuoleman* (UT); *En näe hänessä mitään syytä; En näe asiassa mitään ihmeellistä; Tileissä on todettu vajauksia*.

Vaikka muotokriteerien nojalla voidaan perustella sellaista mm. Siron edustamaa jäsenyystapaa, että lauseessa *Hän näki ruoan pöydällä* paikanmäärite on adverbiaali, on kuitenkin huomattava, että tällainen lause sisältää paikallissija-attribuutin mallin, joka on saattanut melkoisesti vaikuttaa attribuutisuhteiden muotoutumiseen. On pidettävä varsin todennäköisenä, ettei paikallissija-attribuutin lähtöä tarvitse hakea yksinomaan vieraista kielistä; tämä attribuuttilaji on voinut hyvin syntyä omapohjaisesti, kuten jo Lindén on todennut. Yhtenä lähtökohtana

on ollut sellainen yleinen lausetyyppi, jossa S-verbin liittyvä olosijamäärite on ensi sijassa verbin määrite (tai Siron terminologian mukaan: adverbiaalinen kvasipredikaatti viittaa sekä subjektiin että objektiin): *em minä ühtää- havattet täällä kirppuja* (Sääk, Martti Rapola 1937); *mie havattin tämäv veturin sielä kartanola* (Rov, Olli Artimo 1939).

Määräyssuhteiden hahmottaminen, ts. se, jäsenämmekö olosijamääritteen adverbiaaliksi vai lähinnä objektisanan määritteeksi, näyttää olevan sidoksissa olosijassa olevan sanan leksikaaliseen merkitykseen tai lauseen muuhun sisältöön. Lauseessa *Näin tuvassa kissan* olosijamuoto *tuvassa* on ensi sijassa verbimuodon *näin* määrite (sen kvasipredikaatti viittaa sekä subjektiin että objektiin), mutta virkkeessä *Ikkunasta katsoessani näin tuvassa kissan* sen lähimpänä pääsanana on lauseyhteyden sisällön perusteella objekti *kissan*. Lauseessa *Näin puussa kissan* inessiivi on objektin määrite oman merkityssisältönsä nojalla. Se että jäsennyksessä joudutaan tukeutumaan sekä sisältö- että muotokriteereihin, ei sinänsä ole kieliepissamme vierasta (vrt. Paavo Ravila, Lauseopin periaatekysymyksiä, Vir. 1944, erit. s. 106—107). Transformaatiokieliopissa kyseisten moniselitteisten ilmausten asema voidaan ehkä selittää pohjana olevien muodosteiden erilaisuuden perusteella.⁷

Tarkasteltavalle rakennetyypille voitaisiin ajatella esim. seuraavanlaista »johtohistoriaa», joka rakentuu puhtaasti perinnäisen kielioffin käsitteistölle. Lausetyypissä ovat predikaattina verbit, joiden yhteydessä on partisiippirakenne mahdollinen. Lauseiden *Lääkärit havaitsivat lapsessa riisitaudin oireita* ja *Tileissä on todettu vajauksia* rinnalle voidaan ajatella täysin samansisältöiset partisiippirakenneilmaukset *Lääkärit havaitsivat lapsessa olevan riisitaudin oireita* ja *Tileissä on todettu olevan vajauksia*. Partisiippirakenteen sisältävien lauseiden jäsenitys on ongelmaton. Partisiippirakenne on kuitenkin kyseisessä ilmaustyyppissä melkoisen harvinainen. Miksi? Otan tarkastelun pohjaksi kaksi yksinkertaista ydinlausetta *Pöytälaatikossa on puukko* ja *Puukko on pöytälaatikossa*. Edellinen lause on tyypillinen lokaalisen suhteen sisältävä eksistentiaalilause (vrt. Eeva Kangasmaa-Minn, Vir. 1967 s. 281—282). Osmo Ikolan mukaan lause *Talossa on isäntä* »useimmissa tapauksissa ilmaisee» olemassa olemista, ts. on eksistentiaalinen (Lauseopin kysymyksiä s. 28). Subjekti on tällöin psykologisena predikaattina, joka normaalipainotteisessa väitöslauseessa on psykologisen subjektin iäljessä (mts. 44).⁸ Tällaisen lauseen subjekti on useimmiten notiiviselta spesiekseltään indefiniittinen (mts. 44). Lauseessa *Pöytälaatikossa on puukko* on asian laita näin. Lause *Isäntä on talossa* sen sijaan ei ilmaise olemassa olemista (mts. 28). Samaa tyyppiä on lause *Puukko on pöytälaatikossa*. Kun esittämäni ydinlauseet liitetään *että*-lauseina S-verbin objektiksi ja *että*-lauseet muunnetaan lauseenvastikkeiksi, päädytään seuraaviin konstruktioihin:

Näin, että pöytälaatikossa on puukko → *Näin pöytälaatikossa olevan puukon*

⁷ Identtisten konstruktioiden selittäminen transformaatioiden avulla voi tosin kohdata tiettyjä vaikeuksia, vrt. Paavo Ravila, Vir. 1963 s. 14—15.

⁸ Todellisuudessa sanajärjestyskysymys ei ole likimainkaan niin yksioikoinen, kuin eksistentiaalilauseetta koskevilla pohdinnoissa on yleensä ajateltu. Eeva Lindén on viimeksi osoittanut tämän vakuuttavasti artikkelissaan Inversiosta ja lausepainotuksesta, Vir. 1967 s. 359—

Näin, että puukko on pöytälaatikossa → *Näin puukon olevan pöytälaatikossa*

Havaitaan, että eksistentiaalista *että*-lausetta, joka on tyyppiä *pöytälaatikossa on puukko*, ei voi muuntaa sellaiseksi normaaliksi partisiippirakenteeksi, josta kävisi selvästi ilmi partisiippirakenteen subjektin notiivisen spesieksen indefiniittisyys. Objektillauseke *pöytälaatikossa olevan puukon* ei hahmotu lainkaan partisiippirakenteeksi, koska rakenteen subjektiksi tarkoitettu *puukon* jäsenyyt nyt hallitsevan verbin objektiksi, jolla on adjektiiviattribuuttina olosijailmauksen määrittämä partisiippi. Tämän tyyppiset lauseet ovat tietenkin kielessä mahdollisia,⁹ mutta objektisana tuntuu niissä raskaan määritejaksonsa vuoksi menettävän notiivista epämääräisyyttään, joka vastaavassa *että*-lauseessa tulee selvästi ilmi.

Vaikeudesta voidaan selvitä jättämällä kopula, siis partisiippirakenteen predikaatti, kokonaan pois:

Näin, että pöytälaatikossa on puukko → *Näin pöytälaatikossa puukon*

Näyttää siltä, että objektina olevan sanan notiivisen spesieksen indefiniittisyys on tällaisessa rakenteessa saatu ainakin jossain määrin ilmaistuksi. Tärkeätä on kuitenkin huomata, että jos kopula jää pois, niin olosijamääritteen ja sen pääsanan keskinäinen järjestys ei ole enää spesieksen ilmaisemisen kannalta relevantti; esim. lauseessa (Poika) *näki ha-uel lähteessä* (Kannisto, mts. 46) sanajärjestys on toinen kuin vastaavassa eksistentiaalisessa *että*-lauseessa (*että lähteessä on hauki*).

On myös huomattava, että eksistentiaalilauseetta vastaavan partisiippirakenteen subjekti on perinnäisesti voinut olla objektin sijoissa (Setälä, SKL¹³ s. 120, muist. 3; Penttilä, Suomen kielioppi s. 636). Subjektin muoto riippuu tällöin hallitsevasta verbistä. Jos hallitseva verbi on passiivissa, subjektin sijaksi on tullut pääätteeton, siis nominatiivin kaltainen akkusatiivi: *Kellosepässä sanottiin kellon viererissä olevan vika* (Penttilä s. 636). Lauseen *Pöytälaatikossa nähtiin olevan puukon* rinnalla voisi olla partisiippirakenteen ilmaus *Pöytälaatikossa nähtiin olevan puukko*. Tätä tyyppiä on todella esiintynytkin: -- *ja silloin havaittiin olevan oikean puolinen ovarium* -- (Duodecim 1905 s. 250). Olettaisin tämän tyyppin syrjäytyneen sen vuoksi, että subjektin genetiivimuotoisuus on muodostunut niin karakteristiseksi partisiippirakenteen piirteeksi, että nominatiivin kaltaisen subjektin sisältävä rakenne ei ole kyennyt elämään hallitsevan tyyppin rinnalla. Nominatiivin kaltainen muoto hahmottuu kiinteästi hallitsevan verbin objektiksi, minkä johdosta ilmauksen partisiippirakenteen luonne hämärtyy ja kopula *olevan* voi jäädä pois. Erityisesti on huomattava, että kopulaa ei nykykielessä ole sellaisissakaan lauseissa, joissa sen mukanaolo ei hämärtäisi partisiippirakenteen eksistentiaalilauseen luonnetta eikä poistaisi subjektin notiivisen spesieksen epämääräisyyttä: *Tileissä on todettu vajauksia* (NS) ~ *Tileissä on todettu olevan vajauksia*.

Esitetty »johtohistoria» on tietenkin vain syntaktinen kuvaus, mutta osaksi se ilmentää myös kielenkäytössä todella vallitsevia suhteita. Saarimaan mukaan eräät

⁹ Lauseessa *Juhta näki viidakossa pelmostavan kurjen ja säikähti* (PH V s. 27) objekti *kurjen* on notiiviselta spesiekseltään määräinen. Epämääräinen spesies esiintyy lauseessa *Silloin hän huomasi aitaan nojailevan vanhan maantien kulkijan* (PH V. s. 206).

paikallissija-attribuutti-ilmaukset on korjattava juuri partisiippia käyttäen, mikä ei suinkaan aina tunnu tyyllillisesti sujuvalta (*Matias ajatteli ryypistynyttä kirjettä taskussaan* → *taskussaan olevaa ryypistynyttä kirjettä*, Kielenopas s. 170). Myös kansankielestä löytynee melkoisesti seuraavanlaista rinnakkaisuutta: *En minä muista tolppia siellä Loilan kylällä* (Setälä, Lauseopillinen tutkimus s. 38); *e.m mie me.än kylässä mu.iss olovan|se.mmosie* (Vienalaimurretta; Pertti Virtaranta, Lähisukukielten lukemisto s. 13). Korostettakoon vielä, että Setälä ajatteli adverbiaalin tulleen objektina olevan substantiivin määritteeksi »ellipsin kautta» (mts. 38).

Olisiko käytännön lauseenjäsennyksessä turvaututtava esim. apukäsitteeseen »olosijarakenne» tai »lokaalirakenne», jääköön tässä käsittelemättä. Tällainen ratkaisu ei kuitenkaan olisi sen keinotekoisempi kuin lauseen *Talossa pitää olla isäntä* jäsentäminen siten, että *talossa olla isäntä* on jonkinlainen infinitiivirakenne (Osmo Ikola, Vir. 1954 s. 218).

Toinen mahdollisuus olisi jäsentää olosijamäärite Kanniston tapaan attributiiviksi. Jos olosijamäärite käy kaukana pääsanansa edellä, attributiiviksi jäsentäminen tuntuu väkinäiseltä. Jos määrite käy pääsanansa jäljessä (*Poika näki hauen lähteessä, Hän näki ruoan pöydällä*), on lauseita vaikea jäsennyksen puolesta erottaa Penttilän mainitsemasta attribuuttitapauksesta *Kolmea on paha katsoa: olkia kengässä, naskalia taskussa, emäntätä ikkunassa* (mts. 389) ja seuraavista Saarimaan luettelemista virhe-esimerkeistä (Kielenopas s. 173—176): *Katsokaa vanhaa avioparia asumuksessa kankaalla Suojärven ja Erämään kirkkojen välillä* (Maila Talvio); *Hän tuijotti herkeämättä kirsikan vereen Gertrutan huulilla* (Aino Kallas); *Koira haukkui kärppää kivenkolossa; Ja sieltä kulkiessaan ohii näki Jeesus miehen nimeltä Matteus* (nykyraamatussa: — miehen, jonka nimi oli M). Viimeksi mainituksessa ei tosin ole olosija.

Ohitan tässä myös sen kysymyksen, olisiko paikallissija-attribuutti yleensä pääsettävä kirjakielessä pannasta. Totean vain, että kirjallisuudesta voi poimia runsaasti esimerkkejä tapauksista, joissa paikallissijamäärite on S-verbin objektin jäljessä. Tarkastelen sen sijaan vielä niitä lauseita, joissa olosijamäärite on kauempana pääsanastaan. Kuten Nykysuomen sanakirjan esimerkeistä käy ilmi, lausetyyppi on nykyisin yleinen. Maisteri Arvo Keinonen kiinnitti jo vuosia sitten huomioni adessiivin runsaaseen esiintymiseen lääketieteen kielessä yhteyksissä, joissa on selostamani kaltainen olosijarakenne. Lauseet ovat samaa tyyppiä kuin Kanniston esimerkki — — *enkä mi-nä hällä pii-ppua nähny* (mts. 46). Seuraavassa luettelen adessiivitapausten lisäksi myös vanhemmasta lääketieteellisestä kirjallisuudesta poimimani inessiivitapaukset: — — *ei vielä pari viikoa sen jälkeen kuin preparatit otettiin, potilaissa saat-tanut huomata mitään syfiliksen merkkejä* (Duodecim 1905 s. 247—248); *Vallin huomasi taudin »Locomotor ataxi'aa» sairastavissa henkilöissä* (Duod. 1905 s. 259); *Verisuonen tyriä huomasiin sekä säärissä että myöskin reisissä* (Duod. 1885 s. 121); *Haavan pohjassa huomataan tunnusteltaessa muutamia pieniä luunsiruja* (Duod. 1915 s. 94); — — *yhdellä tutkituista nuorukaisista havaittiin lievä gynäkomastia* (Duod. 1915 s. 167); — — *henkilöitä, joilla oli todettu normalinen väriaisti* (Duod. 1925, s. 31); *Useat kliinikot ovat todenneet lonkan luiskahtamisen hysterisillä henkilöillä* (Duod. 1925, s. 94); *Yhdellä havaittiin*

huomattavan kömpelö motorikka (Duod. 1963, s. 87); vain viidellä henkilöllä todettiin *pneumonia* (Duod. 1963, s. 279); *Niitä* (psykkisiä oireita) todettiin 74:llä. (Duod. 1963, s. 307). Paavo Pulkkinen on esittänyt laajassa adessiivin käyttöä koskevassa artikkelissaan (Virittäjä 1963 s. 318—) tästä lausetyypistä mm. seuraavat esimerkit: *Luuydintutkimuksissa todettiin kaikilla matoanemiapotilailla selvästi häiriytynyt punasolujen kypsyminen; Tavallisista teuraseläimistä vain sioilla tavataan trikiinejä* (s. 319).¹⁰ Pulkkinen huomauttaa, että adessiivi olisi näissä tapauksissa usein korvattavissa inessiivillä, ja hän on löytänytkin lähdetekstistään vastaavanlaisesta yhteydestä inessiivin: *Trikiinejä on tähän mennessä todettu kaikkiaan kuudessatoista kotimaisessa siassa*. Pulkkinen esimerkistössä on todella monia tapauksia, joissa adessiivi voidaan vaihtaa inessiiviin, mutta nyt tarkasteltavana olevassa lausetyypissä adessiivin vaihtaminen inessiiviin ei merkitse syntaktishistorialliselta kannalta olennaista muutosta. Jos lauseet halutaisiin paikallissija-attribuutin ja »kaksipaikkaisuuden» välttämiseksi muuttaa perinnäistä paikallissijajärjestelmää paremmin vastaaviksi, olisi turvauduttava erosijaan: *Viidestä henkilöstä todettiin pneumonia*. Penttilä mainitsee tällaisen esimerkin: *Huomasin oravan puusta* (s. 279).

Käsittäkseni ei ole mitään syytä vaihtaa tämäntapaisten lauseiden adessiivia inessiiviin. Jos hyväksytään edellä esittämäni johtohistoria, jonka mukaan »olosijarakenteen» pohjana on partisiippirakenne, voidaan edellä luetellut esimerkit palauttaa *että*-lauseen sisältäviksi virkkeiksi seuraavaan tapaan: *Havaittiin, että yhdellä (potilaalla) on kömpelö motorikka; Todettiin, että vain viidellä henkilöllä oli pneumonia; Todettiin, että niitä on 74:llä*. Näissä tapauksissa esiintyy habere-konstruktio, ja näin ollen kysymys siitä, onko lauseessa *Viidellä henkilöllä todettiin pneumonia* käytettävä adessiivia vai inessiiviä, pelkistyy kysymykseksi, onko olollisen olion psykofyysisestä tilasta puhuttaessa käytettävä inessiiviä vai adessiivia. Setälä toteaa (Lauseopillinen tutkimus Koillis-Satakunnan kansankielestä, Suomi II:16, s. 67), että sisäiset paikallissijat ilmoittavat henkilöitä tai asioita, joiden tauti, vika tms. ilmaistaan: *Muss oli sama tauti, kun sussakin, Siihen tuli yskä*. Samalla kannalla Setälä on lauseopissaan (SKL¹³, s. 60). Kuten Pulkkinen kuitenkin artikkelissaan huomauttaa, oikeakielisuysmiehet ovat viime vuosina yhä laimeammin suosittaneet näissä tapauksissa inessiiviä (s. 319, alaviite). Penttilä puolestaan toteaa habere-konstruktion esimerkkejä luetellessaan, että ilmaustyyppi *Minulla on nuha ~ kuumetta* (Suomen kielioppi s. 470) on nykyään tavallisempi kuin inessiivin sisältävä *Minussa o. n. ~ k*. Selvittäessään adessiivin käytön laajenemisen syitä Pulkkinen ei kuitenkaan katso, että habere-konstruktio olisi ollut vaikutusta adessiivin suosintaan: lause *Pojalla on tulirokko* eroaa Pulkkinen mukaan muista hänen esittelemistään adessiivitapauksista

¹⁰ Pulkkinen katsoo, että *vieraat kielet* olisivat vaikuttaneet adessiivin yleistymiseen. Ainakin lääketieteen kielessä on englannin vaikutusta pidettävä kyseenalaisena, koska englannissa käytetään tässä ilmaustyyppissä *in-prepositiota* myös silloin, kun on puhe henkilöstä: *In one patient abnormal fluctuations were observed during a tolbutamide test; Decreased activity was also observed in patients with anemia of different etiology* (Acta Medica Scandinavica 1967, Vol. 181, s. 277 ja 287). Saksan ja ruotsin vaikutus sen sijaan on otettava lukuun, koska näissä kielissä käytetään olollisesta oliosta puhuttaessa eri prepositiota (*bei* ja *hos*) kuin elottomien yhteydessä (*in* ja *i*).

sikäli, että adessiivi siinä tajutaan loogiseksi subjektiksi (s. 319). Oma käsitykseni on, että juuri habere-konstruktion on olennaisesti vaikuttanut adessiivin käytön laajenemiseen näissä tapauksissa. On erityisesti huomattava, että inessiivi ja adessiivi ovat lausetyypissä S-verbi + olosija + objekti vapaassa vaihtelussa vain silloin, kun olosijamäärityksen tarkoitteena on elollinen olio. Jos määrityksenä on elotonta oliota ilmaiseva sana, adessiivi ja inessiivi eivät ole vaihdannaisia (*Tuleissa on todettu vajauksia; Myöskin itse kädessä ja sormissa huomataan osittain jäykkäräjäisiä arpia; Taivaalla nähtiin vihollisen lentokone*).

Die mit dem Objekt verbundene Wo-Kasusbestimmung

von ESKO KOIVUSALO

Der Verf. behandelt die mit Verben des Sehens, Wahrnehmens, Bemerkens usw. (*verba sentiendi*) vorkommenden Wo-Kasusbestimmungen. Die heutigen Grammatiken klassifizieren diese Bestimmungen als Adverbiale. Die lexikalische Bedeutung einer solchen Bestimmung kann jedoch derart sein, dass man die Bestimmung als in erster Linie mit dem Objekt verbunden ansehen muss (z.B. der Inessiv *pohjassa* 'am Boden' in dem Satz *Hän huomasi erään pullon pohjassa tilkkasen* 'Er (sie) bemerkte am Boden einer Flasche ein Tröpfchen'). Wenn die Wortstellung einer derartigen Wo-Kasuskonstruktion anders ist (*Poika näki hauen lähteessä* 'Der Junge sah einen Hecht in der Quelle', *Hän näki ruoan pöydällä* 'Er (sie) sah das Essen auf dem Tisch'), entsteht ein Ausdruck, der den eigenständigen Ausgangspunkt für das Lokalkasusattribut gebildet haben kann.

Es wird nachgewiesen, dass man bei der Umwandlung eines mit *että* 'dass' eingeleiteten Satzes, der mit einem verbum sentiendi verbunden ist, in eine Satzentsprechung zu zweierlei Konstruktionen gelangt. Ist das Subjekt des *että*-Satzes hinsichtlich seiner Spezies bestimmt und die Wortstellung direkt, so kann man eine normale Partizipialkonstruktion bilden (*Näin, että puukko on pöytälaatikossa* 'Ich sah, dass das (ein) Dolchmesser in der Schublade war' > *Näin puukon olevan pöytälaatikossa* 'id.'). Wenn der *että*-Satz ein Existentialsatz ist und das Subjekt, das nach seiner Spezies unbestimmt ist, hinter

dem Prädikat steht, ist das Endergebnis der Umwandlung eine Wo-Kasuskonstruktion, weil man in einer Partizipialkonstruktion die Unbestimmtheit der Spezies des Subjektwortes nicht sichtbarmachen kann (*Näin, että pöytälaatikossa on puukko* > *Näin pöytälaatikossa olevan puukon* > *Näin pöytälaatikossa puukon* ~ *Näin puukon pöytälaatikossa* 'Ich sah ein (das) Dolchmesser in der Schublade').

Aufgrund dieser sprachgeschichtlichen Herleitung werden einige u.a. im Sprachgebrauch der Medizin vorkommende Wo-Kasuskonstruktionen betrachtet (vom Typ *Viidellä henkilöllä todettiin pneumonia* 'Bei fünf Personen wurde Pneumonie festgestellt'). Früher hat man vorgeschlagen, in diesen Fällen den Adessiv durch den Inessiv zu ersetzen. Andererseits stehen viele Grammatiken und viele Sprachrichtigkeitsexperten auf dem Standpunkt, dass man in einem einfachen Satz vom Grundtyp den Adessiv gebrauchen kann, um den psychophysischen Zustand des Menschen auszudrücken (*Hänelä on nuha* 'Er (sie) hat Schnupfen' statt *Hänessä on nuha* eig. 'In ihm (ihr) ist Schnupfen'). Da man die bei *verba sentiendi* vorkommende Adessivkonstruktion auf die oben dargestellte Weise von einem Satz des Grundtyps, der eine habere-Konstruktion hat, herleiten kann, besteht kein Grund, in dem ebenerwähnten Satztyp *Viidellä henkilöllä todettiin pneumonia* den Adessiv durch den Inessiv zu ersetzen.